

Don Joan Marí Cardona*

per Jean Serra

Un investigador tenaç

Investigador tenaç dels arxius d'aquí i de fora, Don Joan Marí Cardona no acabava de refiar-se del tot dels documents per si sols. Tota referència escrita sobre la història de les Pitiüses que arrenca de la conquesta catalana del 1235 i s'estén de llavors ençà fins als nostres dies, volgué comprovar-la damunt del territori, "la nostra casa", de manera que no va estalviar temps ni energies i un dia "resolguí prendre un camí": resseguir "passa a passa" els vestigis humans escampats per la geografia de les nostres illes, ubicant topònims, cases, pous, fonts, torres de defensa, fites, partions... És a dir, "aprofitar la documentació recollida i tractar de fer-la coincidir damunt la realitat actual", sobre l'estimada geografia pitiüsa, que ha tingut amb ell un dels seus fills més amatents, abnegats, fidels i laboriosos.

La vasta obra realitzada i continguda en nombrosos llibres i articles no podrà substituir-lo, però és el testimoni –un de tants– de la seva gran humanitat, de la seva generositat i entrega, del seu gran amor a la terra, a la història i a la gent d'Eivissa i Formentera. Aquesta ingent feina historiogràfica continuarà ajudant-nos a saber qui som, com som i d'on venim els eivissencs i formenterers.

Deixeble d'Isidor Macabich

Com és sabut, Joan Marí Cardona va succeir en el càrrec de canonge arxiver de la Catedral d'Eivissa a l'il·lustre historiador, costumista i poeta Mn. Isidor Macabich Llobet (1883-1974), el qual, en assabentar-se de la seva intenció d'escometre la història d'Eivissa, va fer-li aquest comentari: "No és una tasca impossible, però com si ho fos".

En certa ocasió li comentava jo a Don Joan que ell per ventura havia superat la labor d'historiador d'Isidor Macabich. Em va respondre, amb una modèstia que implicava agraïment i afecte cap al seu predecessor, que Macabich no havia tingut mai cotxe ni tan sols motocicleta, mitjans que ell sí havia pogut utilitzar per a desplaçar-se lliurement i ràpida per les dues illes.

En unes declaracions periodístiques recents es referia al seu iniciador d'aquesta manera: "Ell tractà molts temes d'Eivissa i jo em consider un continuador en moltes de les coses que no va poder investigar personalment, perquè en el seu temps no tenia la possibilitat d'agafar un cotxe i fer un treball de camp" (*Última Hora Ibiza*, febrer 1999).

En unes notes que li vaig demanar per a la revista *La paraula*, amb motiu del centenari del naixement d'Isidor Macabich, Don Joan manifestava el seu desig d'escriure algun dia la seva biografia, senyal d'admiració. Segurament, aquesta projectada biografia haurà estat un dels seus escassíssims propòsits sense realitzar. Però no ha deixat de fer-li el millor homenatge que li podia retre: la fidelitat amb què ha servit la mateixa causa... Amb consemblant "estímul per a treballar" "per motivacions interiors i per necessitat", ell es reconeixia part d'un procés en marxa, continuador dels seus predecessors i baula per a les noves generacions. Amb la senzillesa que el caracteritzava, declarava que "tota investigació és complement d'altres investigacions" (*Diario de Ibiza*, 3-VI-1990).

Història de les illes Pitiüses

Don Joan, amb una paciència i tenacitat admirables, va passar vint anys ordenant la paperassa conservada durant segles, tasca que qualsevol que no

Aquesta ingent
feina historiogràfica
continuarà ajudant-nos
a saber qui som

*Aquest article va sortir, dividit en dues parts, al diari *Última Hora Ibiza*, els dies 9 i 10 de febrer de 2002.

tingués la seva fe, no hauria gosat mai d'escometre. A la fi, però, aquesta primera etapa era assolida i podia, aprofitant el dit ordre i les moltes fitxes elaborades, començar un altre vast projecte: escriure la història de les illes Pitiües, no en el sentit de relació de fets i la seva interpretació, sinó segons un pla per ell concebut, seguint el desenvolupament humà sobre les illes d'Eivissa i Formentera, partint de la data en què foren conquistades pels catalans l'any 1235 fins a l'actualitat. "Voldria –diu al pròleg a "Illes Pitiües" I–, si ho sé atènyer, deixar tan clar com sigui possible aquest desenvolupament lògic, natural i per tant necessari, que des de l'esmentada conquesta s'esdevingué aquí".

Aquest pla volia oferir la visió més aproximada possible de l'evolució històrica del poble eivissenc i formenterer. Renunciant, de moment, a feines més lluitades, en els volums previstos de la sèrie "Illes Pitiües" reuniria totalment o parcial la informació i les dades necessàries extretes de la documentació arxivada, que ell tan bé coneixia, i que havien de tenir relació amb la realitat física i visible damunt la geografia d'Eivissa i Formentera, la qual cosa implicava tenir un coneixement precís del territori i de com l'havia habitat fins avui dia el poble pitiús. Coneixement que Don Joan va anar adquirint, amb rigor científic, recurrent en totes direccions les dues illes.

"No hi havia un dia lliure –explicava en una ocasió– que no agafàs primer la bicicleta, llavors la moto Vespa i després el Renault 8" (I. Torres, *Diario de Ibiza*, 20-I-2000), per a recollir tota mena d'informacions útils per als seus propòsits. Tot plegat –documents escrits i realitat actual–, analitzat, comparat i relligat, va anar conformant els successius volums que componen la magna obra "Illes Pitiües".

Complementari de l'estudi dels papers arxivats, el treball de camp, guiat moltes vegades per gent coneixedora dels llocs, li produïa un gran goig personal i li "semblava com si l'illa hagués crescut, en ser-ne coneguts tants de racons" (*Diario de Ibiza*, 15-II-1998).

Aquest doble i minucios coneixement de la història i la geografia li va permetre d'oferir, en efecte, el més complet panorama del desenvolupament humà esdevingut aquí des de 1235, mogut, bàsicament, per "la satisfacció personal de poder conèixer i fer reviure tantes coses de la passada vida illenca" (Marí Cardona, *J. Balansat*, "Illes Pitiües" IV, 1984).

"semblava com si l'illa
hagués crescut,
en ser-ne coneguts
tants de racons"

Joan Mari Cardona a Sant Llorenç pel febrer de 2000.
(Foto: Vicent Ribas "Trull".)

Don Joan no deixa de reiterar que la seva labor d'historiador té com a propòsit fonamental "donar a conèixer alguns aspectes del camí que les nostres illes han recorregut" des de llavors i "poder veure com el nostre present es manté fortament lligat i condicionat per tot el passat" (*Portmany*, "Illes Pitiües" VI, 1990).

Un passat ple de dificultats i de perills, però irrenunciable. A Eivissa i Formentera, terra de frontera durant molts segles, "la vida fou molt difícil. Per això la cultura és forta en totes les seves manifestacions: religió, llengua, costums, privilegis, lleis, drets..." (*Santa Maria d'Eivissa*, "Illes Pitiües" V, 1985).

Al llarg dels seus llibres, amb documents escrits confrontats amb mapes, plànols, perfils i fotografies que ajuden a comprendre-la millor, ens sembla veure l'evolució humana, el repoblament... "La vila i les terres extramurs s'anaren omplint de pobladors i així anaven apareixent noms nous o es conservaven els vells, cognoms, noms familiars i topònims dels indrets on els nous pobladors s'establiren de forma més o menys estable. S'anaren edificant cases i temples, els camps es conrearen i s'ompliren d'arbres, mentre que les famílies anaven creixent" (*Portmany*, "Illes Pitiües" VI, 1990).

Una identitat cultural en perill

Sens dubte Joan Marí Cardona va conèixer a fons la nostra terra. La va conèixer en el temps històric i en l'espai geogràfic. Per això la va estimar profundament, confirmant allò que quan millor es coneix una cosa, més un se l'estima i a l'inrevés. No és d'estranyar, doncs, que el preocupés seriosament el perill de desaparició dels vestigis històrics i dels trets essencials que han definit i en bona part encara defineixen el poble eivissenc i formenterer: "La fesomia d'Eivissa i Formentera ha mudat molt en els darrers anys —diu al pròleg a "Illes Pitiüses" VI—, i aquest canvi ha set ben profitós en alguns aspectes, però en altres, com la conservació de la pròpia identitat i la imatge serena i plaent de la nostra terra, el canvi ha suposat un desastre irreparable".

La seva veu, en aquest sentit, és potent i clara: "Si de cas arriba un dia que tot el que fou nostre s'hagi despersonalitzat i desarrelat tant que Eivissa i Formentera ja no es puguin identificar més que pels seus contorns de les costes i el relleu de les serralades, no tendrem ja cap raó al nostre abast per assegurar que som els successors i hereus d'aquell dia vuit d'agost de 1235. Aleshores només ens quedarà la possibilitat de confessar ingènuament la desaparició d'un poble, el nostre poble..." (*Portmany*, "Illes Pitiüses" VI).

Un edifici sòlid

Per a parlar de la nostra història Don Joan feia servir la metàfora de l'edifici en construcció. Considerava que ja se n'havia escrit "la història gran". És a dir: algú n'havia assentat els fonaments i aixecat l'estructura, "l'esquelet de gruixudes columnes i fortes jàsseres encreuades". Ara, per a completar l'edifici, calien altres feines, potser més menudes, però igualment importants. Era necessari escriure "la història petita" de les Pitiüses, una tasca en la qual va ocupar bona part de la seva vida, conscient com era, tanmateix, que per a acabar de ser habitable, a l'edifici li farien falta les aportacions d'altres treballs especialitzats, i que, per ventura, amb el temps, s'hi farien reformes, s'hi afegirien noves plantes o ampliacions, com passa de debò en un edifici real.

Ara bé, podem estar segurs d'una cosa: aquest edifici s'ha construït sòlid i ferm, resistent a les inclemències i a les investides que solen sotraguejar-ho tot. És un edifici que té la consistència que li han conferit mestres d'obra com Joan Marí Cardona. Podrà ser habitable tan de temps com vulguem els que l'hem heretat. Fins i tot (que no torni a passar!) hauríem d'estar disposats a reconstruir-lo si algun terratrèmol l'enderrocava o ens obligava a abandonar-lo.

Estil literari

Tenia Don Joan un finíssim sentit literari, el qual si no lluia en els volums de la sèrie històrica "Illes Pitiüses" o en d'altres —perquè solen ser en bona

part transcripcions documentals comentades o catàlegs (*Sant Ofici*, *Pergamins*), com ell en deia—, s'endevinava, en canvi, en els seus pròlegs i en molts d'articles publicats a la premsa pitiüsa amb motiu d'alguna celebració. Però on aquest gust per la llengua bellament escrita es fa palès, sens dubte, és a tres dels seus llibres cabdals: *Els camins i les imatges de l'arxiduc ahir i avui*, *El llarg camí del pa a Formentera* i *Formentera. Documentació i paisatges*.

Aquest aspecte literari el destacava Enrique Fajarnés Cardona al pròleg, magnífic i erudit, que va escriure per al llibre *Els camins i les imatges de l'arxiduc ahir i avui*, on diu: "Per l'acurada redacció, sòbria i precisa, l'expressivitat i l'emotivitat que s'hi manifesta, s'inclou en el camp de la literatura". Encara en un altre article publicat a *La Prensa de Ibiza*, amb motiu d'un altre llibre del canonge arxiver, *El llarg camí del pa a Formentera*, Enrique Fajarnés Cardona tornava a fer "menció de les qualitats de la prosa de Marí Cardona, sempre clara i ajustada a la realitat, i adornada amb elegants imatges".

La reconeixença pública

En els darrers anys, com a reconeixença als seus molts mèrits i als seus múltiples treballs —poques coses li hauran passat per ull—, s'han succeït els homenatges i les distincions, els quals ell agraià amb humilitat. Però jo m'atreveixo a dir que allò que més íntimament el satisfia era comprovar que les seves obres eren útils als joves estudiosos i investigadors per als seus treballs.

Per allò que "una fe sense acció és poca fe", desataquem la seva voluntat de servei als altres, de "solidaritzar-se amb tothom, que no amb tot" —com ell digué una vegada—, que les seves obres —no sols les escrites— palesen. A la pregunta del periodista Julio Herranz "Quina és la seva màxima ambició en la vida?", va respondre: "No sé dir-ho exactament. Crec que pot ser el desig que la meua existència sigui útil a altres persones" (*Diario de Ibiza*, 3-VI-1990).

És obvi que així va ser, i a ell se li podrien aplicar les paraules de Víctor Hugo: "Qui ajuda a salvar el patrimoni d'un poble, és en nom de la civilització entera que ho fa", perquè no hi ha cap dubte que va contribuir de manera notable a la recuperació del passat del poble de les Pitiüses i, per tant, al seu coneixement, la seva salvació de l'oblit i la seva projecció en el futur, la qual cosa ja depèn més de nosaltres que d'ell.

Els qui hem tingut la sort de conèixer i tractar, amb la intensitat que sigui, Don Joan Marí Cardona, l'enyorarem. Sobretot si no creiem assolir el premi —o la condemna— de la immortalitat, com jo mateix, que més aviat m'inclino a pensar, com Boris Pasternak i Alan Wats, que ja hem ressuscitat en néixer en aquest món de tribulacions que, amb tot, gent bona com ell fa més tolerant i suportable. ■